

<https://doi.org/10.62837/2026.2.439>

AYSEL ƏHMƏD QIZI FEYZULLAYEVA
AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu
Baş mütəxəss
e-mail: feyzullayeva82@list.ru
<https://orcid.org/0009-0005-0506-5414>

NİZAMİ GƏNCƏVİNİN “XOSROV VƏ ŞİRİN” ƏSƏRİNDƏ TOPONİMLƏR

Xülasə

Əsərdə şair Azərbaycan, İran, Ərəb, Orta Asiya və Çin – Hindistan toponimlərindən geniş istifadə etmişdir. Nizami hər bir əsərini yazmazdan öncə onun üzərində ciddi araşdırmalar aparır, tarixi mənbələrə müraciət edir, müxtəlif dillərdə olan antik əlyazmalar vasitəsilə hadisələrin cərəyan etdiyi məkanın relyefini, geoloji strukturunu, iqlimini, obrazların yerləşdiyi ölkələri, şəhərləri, kəndləri göstərmiş, maddi-mədəni dəyərləri oyrənməyə çalışmışdır.

Açar sözlər: *Nizami Gəncəvi, “Xosrov və Şirin”, toponimlər, coğrafi adlar, süjet*

Giriş

Azərbaycanla bağlı toponimlərdən bunların adları əsərdə çoxlu yer almışdır: Gəncə, Bərdə, Ərmən, Muğan, Aran, Baxərzan, Gürrəmgüh, Buğra meydanı, İnşiraq, Pərisuz və s.

Gəncə, Bərdə, Arran, Muğan toponimlərindən fərqli olaraq Baxərzan, Gürrəmgüh, Buğra meydanı, İnşiraq, Pərisuz kimi yer adları sıradan çıxıb, amma Nizaminin təsvirlərindən aydın olurki, onlar Bərdənin, Ərmənin yaxınlığında olmuşlar.

Poemada Azərbaycan, Cənubi Qafqaz, Orta Asiya, Hindistan və Çinə aid coğrafi yer adlarına tez-tez rast gəlinir. Müasir dövrümüzdə bu ərazilərin bəziləri tamamilə məhv olmuş və ya ancaq adları qalmışdır. Biz əsərdəki həmin coğrafi adları seçib qısa tədqiqat şəklində məqaləmizdə oxuculara təqdim etmişik.

Hanı o qılınc ki, dünyaya od yağdırırdı,

Gavə bayrağına şapalaq çəkirdi? [5, s. 159]

Gavə (top)-Bu İranın İsfahan əyalətində Qəbnənə adı ilə tanınan kənd adıdır.

Bisütundan ta Gərra tağınadək,

Qızıl-gümüşlü tuğlarla atlar hərəkətdə idi.[5, s. 295]

Gərra (top) – Şərqi Ərəbistanda , İran körfəzinin qərb tərəfində qədim şəhərdi. E.ə. 100-cü ildə Gerra padşahlığı olmuşdur. Strabon sakinləri ərəblər kimi təsvir etmişdir. O, qeyd etmişdirki, “ticarətləri sayəsində gerralılar ərəblərin ən zəngini olmuşdular. Digər mənbələr sakinlərin həqiqətən də ərəb olduqları ilə razılaşıır. Yunanıstanda tapılan petroqliflərin Gerradan olan “Tərm əl-Lat” (Əl-Latin qulluqçusu) adlı bir adam tərəfindən göndərildiyi aşkar edilmişdir.[12]

Həbəşdən Bulqara getmiş bir katibdir,
Zəncəfrədən özünə mürəkkəb düzəldib[5 , s. 99]

Həbəş (et.) - Afrikanın şərqində yerləşən Həbəşistanda yaşayan əhalinin ümumi adıdır. Şərq ədəbiyyatında “həbəş”məçazi olaraq “qara”mənasında işlənir.[9, s.147].

Mənim ürəyi açıqlığımı və tərifimi görəndə
Həmdüniyan kəndini mənə bağışladı.[5, s. 353]

Həmdüniyan (top.) - Gəncənin dahi şairi Nizami “Xəmsə”yə daxil olan ikinci poemasını –“Xosrov və Şirin”i Atabəy Məhəmməd Cahən Pəhləvana göndərmişdi. Onun ölümündən sonra taxta çıxan Qızıl Arslan ehtiram əlaməti olaraq Gəncə yaxınlığında şairlə görüşüb Həmdüniyan adlı kəndi ona bağışlamışdı. Nizamiyə bəxş edilən kəndin vəziyyəti haqda “Xosrov və Şirin” poemasında məlumat verilib. Atabəy kəndin bütün gəlirini nəsilbənəsil Nizamiyə və onun varislərinə verilməsi haqqında xüsusi fərman vermişdir. Kənd şairə verildikdən sonra Qızıl Arslanın kənddə təmir işləri aparılmasını tapşırır.XIV əsrin müəllifi Həmdullah Qəzvinli Nizamiyə hədiyyə edilən kənddən danışarkən oraya su çəkildiyi haqda məlumat verir. Tarixçi, həmçinin burada “Şirin bulaq”adlı yerin və kəndin yaxınlığında qəbiristanlığın mövcud olduğunu göstərir. 1593-cü ildə yazılmış osmanlı vilayət təhrir dəftərlərindən Həmdüniyanın gəlirinin yarısının şairin məqbərəsinə verildiyi qeyd olunub. Kəndin yerləşməsi haqda müxtəlif fikirlər mövcuddur. Bəzi tədqiqatçılar onun Nizami məqbərəsinin yaxınlığında yerləşən Samuxun Tatlı kəndi olmasını ehtimal edirlər. Başqa ehtimala görə, bu kənd Goranboyun Həmənlı kənd ərazisində mövcud olub. Həmənlı yaşayış yerində arxeoloji qazıntılar zamanı çaydaşından inşa edilmiş ev bünövrələri, saxsı borular, bulaq yeri, bulaqdan təxminən 150 metr kənarda 7 qəbirdən ibarət olan qəbiristanlıq da aşkar edilib.[11]

Kömür-hindistanlı bir atəşpərəst,
O da Zərdüşt kimi oxuyur Avəst[6, s. 73]

Hindistan (top.) - Kömür-Hindistan qara rəngli hindistanlımı nəzərdə tutmuşdur burada şair. Avesta - zərdüştlərin dini kitabıdır.

Xüsusi xərəyi məclisə gəlsə,
Xuzistanda olan düşər həvəsə.[6, s. 181]
Dodağından o qədər şəkər tökdü ki,
Şəkər ətəyini yığışdırıb Xuzistana çəkildi.[5, s. 177]

Xuzistan (məc.top.) - İrənin cənub – qərbində tarixi vilayətdir, müasir İranda ostandır. İnzibati mərkəzi Əhvaz şəhəridir. Bu vilayət nefti ilə zəngindir. Burada ildə 100mly. ton neft çıxarılır.E.ə. 3-2-ci minilliklərdə Xuzistan ərazisində Elam dövləti mövcud olmuşdur. 7əsrdən ərəb xilafətinin tərkibində olmuşdur.1909-51-ci illərdə İngiltərə- İrən neft şirkətinin (Britişpetroleum kompani) təsir dairəsində olmuşdur.

Əkinçilik (taxıl ,xurma, pambıq və şəkər qamışı) ilə də zəngindir bu vilayət. Elə buna görə də Xuzistanı metaforik olaraq Şirinin şirin danışığına bənzədilir. [9, s. 177]

Oradan Muğana tərəf yollandı,
Muğandan da Xəzərilərə sarı keçdi.[5, s. 97]
Xəzər yoxsulları, Rum varlıları.
Lütfüz görməmiş o hökmdarı.[6, s. 21.]

Xəzərlər (top.) - Xəzərlər ayrıca bir türk qrupuna mənsub idilər və bu xaqanlığın tərkibində türkdilli tayfalar böyük yer tuturdular. Orta əsr tarixçilərinin hamısı çox vaxt xəzərləri “türk” adlandırırdılar. Sasani padşahı Qubadın hökmranlığının son illərdə Şimali Azərbaycan xəzərlərin əlində olduğu və onların içərisində türklər böyük yer tutduğu üçün ərəblər isə bu ölkələri Azərbaycanla birlikdə “Xəzərlər ölkəsi” adlandırırdılar. [3, s. 58]. Xəzərlər ta qədimnən Xəzər dənizi və Qara dəniz arasındakı çöllərdə yaşayan köçəri türk tayfalarından biri idi. [3, s. 36] Onların indiki Azərbaycana gəlişləri Xorenskidə eradan əvvəl 193-cü il (Hicridən əvvəl 815-ci il) göstərilir və bu gəliş başqa türk xalqları tərəfindən onların sıxışdırılıb çıxarılmasına səbəb olmuşdur.

Məlumdur ki, islamı qəbul etmədən əvvəl Azərbaycan, Qafqaz və Qara dəniz şimalında türklərin qurduğu ən parlaq dövlət Xəzər xaqanlığı olmuşdur. 7-ci əsrin sonlarında Qərbi Türk xaqanlığının süqutundan sonra Aşina türk nəslinin başçılıq etdiyi xəzər tayfa birliyi Cənub-Şərqi Avropa çöllərində erkən feodal dövləti olan müstəqil Xəzər Xaqanlığının əsasını qoydu. Bu dövrdən Zaqafqaziya, xüsusilə Azərbaycan uğrunda təqribən yüz ildən çox davam edən xəzər-ərəb müharibələri başlandı. Azərbaycan torpaqları dəfələrlə əldən-ələ keçdi. Xəzər xaqanlığı dağıldıqdan sonra müxtəlif türkdilli xalqlarla qaynayıb-qarıxdılar. Xəzər dənizinin adı Xəzərlə əlaqədardır. Hadrut rayonunun ərazisindəki Xəzərdağ və Füzuli rayonundakı Xəzərdağ oponimləri deyilənləri təsdiq edir. Xəzəryurd adlı dağ Naxçıvanda vardır. Hadrut rayonundakı Edilli kəndinin adı Xəzərlərlə bağlı toponimdir.

Xəllux bütələrinin günəşi dildar
Yeri öpüb dedi: - “Sən ey hökmdar![6, s.219]
Əbucəfər Məhəmməd ki,səxavəti ucadan,
Sultan Mahmud kimi Xorasanı tutacaq.[5, s.38]

Xorasan (top.) – Əfqanıstan vaxtilə Xorasan adını daşımışdır. III-XVIII əsrlərdə Orta Şərqdə, indiki İrənin şimal-şərq hissəsi, Mərv vahəsi, indiki Türkmənistanın cənub və Əfqanıstanın şimal və şimal qərb hissəsini əhatə edirdi.[3, s. 29]Mərkəzi Bəlx şəhəri olmuşdur. Xorasan adı bu ölkəyə sasanilər zamanında verilmişdir. Mənası fars dilində (pəhləvi dilində) Günəş yurdu, yəni Şərq deməkdir.

Orda Xütən şahı, burda Zəngibar
Xosrovun adına qədəh tutdular.[6, s.182]

Xütən (məc.top.) - Şair metaforik şəkildə Günəşi Xütənə bənzədir. Xütən isə Çində (Şərqi Türkünstanda) bir şəhərdir, gözəl qadınlar, əla müşkü və yaxşı ipəyi ilə məşhur olmuşdur. [9, s.178]

İndiki Xorasan şərqİ İranda yerləşir.

O dördü birdən də İraq bəhərdir,

Burda da Mədəin kiçik şəhərdir.[6, s.297]

İraq (top.) - İranla Ərəbistan və Bəsrə körfəzi arasında geniş bir ölkədir. Qədimdə bu ad Babilistana və Mesopatamiyaya məxsus olmuş, sonralar İranın bir hissəsinə də bu ad verildiyindən bunları qarışdırmamaq üçün İraqi-Ərəb, ikincisi İraqi-Əcəm adlandırılmışdır. [9, s.185]

Bircə ətri ilə İrəm bağına yüz qapı acmış,

İki üzü ilə ayı mat eləmişdir.[5, s.78]

İrəm (məc.mif.) - Rəvayətə görə , İrəm Yəməndə qədim Ad qəbiləsinin paytaxtı olmuş bir şəhərdir. Şərq əsatirində isə əfsanəvi gözəlliyə malik olan bir bağ kimi təsvir edilir. Bəzən məcazi olaraq Behişt mənasında ad işlədilir. Şərq poeziyasında füsunkarlıq və təbiət gözəlliyinin rəmzi kimi də tərənnüm olunur.

Şair burada yenə də məcazdan istifadə etmişdir. Shirinin üzünü gözəl aya bənzətmişdir.[9, s.18]

Biri dedi: “- Kəşmir marallarından

İsfahanda vardır bir nazlı Şəkər.[6, s.183]

İsfahan (top.) - İranın ən qədim şəhərlərindəndir. Bəsrə körfəzinin şimalında Zindərud çayı üzərində yerləşir. “İsfahan ”sözünün mənası ordugah-hərbi düşərgə deməkdir. Çünki qədimdə İranın ən böyük hərbi düşərgəsi olmuşdur.

Sasanilər dövründən başlayaraq şəhər Yaxın Orta Şərqi ən böyük sənaye,ticarət və mədəniyyət mərkəzlərindən biri olmuşdur. 1558-ci ildən Səfəvilərin paytaxtı olmuş və daha da böyüyərək əhalisi 600 mindən çox olmuşdur. 1722-ci ildə şəhərin əfqanlar tərəfindən işğal olunması, XVIII əsrin sonunda isə paytaxtın Tehrana köçürülməsi nəticəsində İsfahan öz əvvəlki mövqeyini itirir. Hazırda şəhərin 300min əhalisi vardır. [9, s.194]

Biri dedi: “- Kəşmir marallarından

Tapan olmamışdır hələ bir nöqsan”. [6 , s.183]

Kəşmir (top.) - Hindistanın şimalında və Himalay dağları silsiləsi ilə Tibet dağları arasında yerləşən geniş bir ölkədir.Mənası “çay qovuşan ”, “su qovuşan ”deməkdir. İqlimi mülayim istitdir. Çoxlu göl var. İqlim kurortudur.Turizm inkişaf etmişdir. Dilləri Kəşmir dilidir. Hindistanın 14 rəsmi dilindən biridir. Bu dildə 2,7 mly.adam danışır (1975). 5 dialekti (Kəşmir, kaştavari, poquli, siraci və rambani) var. Şair məclisə toplanmış şahların Xosrov şah üçün Kəşmir gözəllərini təriflədiyini təsvir edir və metaforik olaraq Kəşmir gözəllərini marala bənzədir.[9, s.213]

Ora Kirmanşahdan on ağac uzağ idi,

Kirmanşahdan yox dünyadan uzaq idi.[5, s.96]

Kirmanşah (top.) - İranın qərbində Kürdüstanın şərqində yerləşir. Kirman ostanının inzibati mərkəzi, Ticarət-nəqliyat məntəqəsi. Əhalisi 90 min(1972). Yeyinti

, toxuculuq və tikinti materialları sənayesi var. Rayonda daş kömür və dəmir filizi çıxarılır. Şəhərin adlandırılması kürd mənşəli Kərim adlı şəxs hansıki Sasanilər dövründə dövlətin idarəçiliyini etmiş şəxslərdən idi. Şəhərdə hal-hazırda neftayırma zavodu vardır, həmçinin şəkər və parça sənayesi ilə də məşhurdur. Şəhəri Sasanilər Sülaləsinin banisi I Ərdəşirin (226-241) saldığı güman edilir. 11-13 əsrlərdə iri yaşayış məntəqəsinə çevrilmiş Kirman Səlcuqlarının mərkəzi olmuşdur. [9, s.216]

Bəzən ovlaqları oldu Kürbasar,
Çox quş ovladılar, balıq tutdular. [6, s.101]

Kürbasar (top.) - Bərdə şəhərinin şimalında Kür sahilində yerləşən müəyyən ərazinin adıdır. Burada söhbət Xosrov və Şirindən gedir. [9, s.217]

Yolda nə dayandı, nə bir dincəldi,
Qöstəntəniyyəyə birbaşa gəldi. [6, s.113]

Burada söhbət Xosrovdan gedir.

Qöstəntəniyyə (top.) - İstanbulun XII-XIII əsrdəki adı - Qöstəntəniyyə olub.

Çindən Qura, Reydən İsfanadək,
Bütün şahlar taxtının yanında əyləşmişdilər. [5, s.216]

Qur (top.) - Əfqanıstanda Herat ilə Qəznə arasında qışı sərt keçən dağlıq bir yerdir. [9, s.235]

Gah Məntur çölünə at sürürdülər,
Ceyrandan, maraldan öldürürdülər. [6, s.101]

Məntur çölü (top.) - Bərdə şəhərinin ətrafında yerləşən ov üçün əlverişli olan müəyyən ərazinin adı. [9, s.259]

Şadlıq tərənəsi, sevincli səslər
Yayıldı Mərvdən ta Bəlxə. [6, s.117]

Mərv (top) - Orta Asiyanın (Türkmənistan Respublikasının Bayraməli şəhəri yaxınlığında) ən qədim şəhərlərindən. III əsrdən Sasanilər dövlətinin tərkibinə daxil idi. VII əsrdə ərəblər tərəfindən işğal olundu. XI əsr-XII əsrin birinci yarısında Səlcuqların paytaxtı olan Mərv daha da tərəqqi etdi. XII əsrin sonu - XIII əsrin əvvəllərində Xarəzmşahların əsas şəhərlərindən olmuşdur. 1222-ci ildə Mərvə monqollar dağıtdı. Sonralar nisbətən bərpa olunsada, XIX əsrdə tamamilə süqut etdi. Mərvın xarabalıqları Mari şəhərinin 30 kilometrliyindədir. (ASE. YI). [9, s.260]

Türk mənbələrindən də Mərv şəhəri haqqında bəzi məlumatlar əldə etmişik.

Mərv şəhərinin xarabalıqları arasında ən qədim memarlıq qalıqları Ərkqalada tapılıb. Bəzi İslam mənbələrinə görə bu qalanın ilk banisi Turan və İranda ortaq əfsanəvi hökmdarı Təhmuras, Kaşğariyə görə isə Türk Xaqanı Alr Ər Tonqadır.

Şapur adlı ona yaxın bir adam
Məğribdən Lahura gəzmişdi tamam. [6, s.38]

Məğrib (top.) - Ərəb sözüdür, günbatan, qərb deməkdir. Afrikanın qərbində yerləşmiş tarixi ölkə, indiki Mərakeşdir. O, tarixi Məğribin bir hissəsini təşkil

edir. Vaxtilə Tunis və Əlcəzair də Məğribin bir hissəsi Məğribə daxil imiş. Bu ölkələr Liviyadan qərbdə yerləşdiyi üçün Məğrib adlanırmış. [9, s.252]

Bisütun dağı, Şəbdizin şəkli,

Eləcədə Mədəində Pərvizin qəsri. [5, s. 49]

Mədain (top.) - Tisfun şəhərinin qədim adıdır. Bağdaddan 26 km. cənub-şərqində və Dəclə çayının hər iki sahilində yerləşən köhnə bir şəhər olmuşdur. Nuşirəvanın hakimiyyəti zamanında Babilin ətraf hissələri və Həmədan da oraya daxil imiş. Hazırda Dəclə çayının hər iki tərəfini əhatə edən böyük bir ərazidə Mədain xərabələri qalır. Sasani şahlarının da qışlaq paytaxtı olmuşdur, Xosrov Pərviz də öz səltənətini orada mərkəzləşdirmişdir. [9, s.251]

Muğan yatağı (top.) - Kür-Araz ovalığının mərkəzi hissəsində, Kür və Araz çaylarının aşağı cənubda yerləşir. Cənub - qərbdə Muğan düzünün bir hissəsi İran ərazisinə daxildir. Tarixi dövrdən Araz Muğan düzündən axaraq bilavasitə Xəzər dənizinə tökülür. [7, s. 179]

Çindən Qura, Reydən İsfanadək,

Bütün şahlar taxtının yanında əyləşmişdilər. [5, s.216]

Rey (top.) - İranda orta əsr şəhərlərindəndir. Tehranın 7-8 km. Elbrus dağlarının şimalında yerləşir. Orta Asiyanı Anadoluya bağlayan tarixi ipək yolu üstündə yerləşməsi şəhərin üstün cəhətlərindəndir. Rey, son Sasani hökmüdarı III Yezdicerdin Nihavən döyüşündə (21/641) məğlubiyyətə uğradıqdan 2 ay sonra Urve b.Zeyd tərəfindən et-tai komandasındaki İslam orduları tərəfindən sülh yoluyla ələ keçirildi. Ərəb hakimiyyəti digər bir çox İran şəhərində olduğu kimi Reydə də yavaş-yavaş yerləşmişdir. Adı Avestada və qədim fars kitabələrində Raqa-Raqa şəklində qeyd edilən farslar dövründə Media(sibal) əyalətinin ən vacib yaşayış məntəqələrindən biriydi. Eyni əsrə aid bir başqa coğrafiya kitabında Reyin Şərqi İslam şəhərləri arasında Bağdaddan sonra gəldiyi qeyd edilir. (Coğrafiya, v.280,a-b). Reyin sıx sikkə zərb fəaliyyəti şəhərin çatdığı iqtisadi gücünü göstərir. Ticarət əlaqələrinin genişlənməsi nəticəsində Rey IV.(X.) əsrlərdə böyük bir inkişaf mərhələsindəydi. Parça və keramika şəhərdə vacib ticarət məhsulları arasındaydı. İpək Bağdad və Azərbaycana göndərilirdi. Pambıq, nar və üzüm Rey və onun əhatəsindəki ərazilər önəmli məhsullardan idi. [8, s.37-38]

İstəsə gül rəngində olan qılıncının suyu ilə

Zənci çeşməsindən Rus çayı axırdar. [5, s.43]

Rus çayı (top.)-XII əsrdə Rus çayı müasir Ukrayna ərazisində yerləşirdi. Bu çay Dneprin sağ qolu, Vin, Çərkəz və Kiyev ərazisindən keçirdi. Onun keçdiyi tarixi ərazi Poros adlanır.

Müasir dövrümüzdə “Rus” sözünün özü çayla əlaqəli deyil. Bu termin, tarixi dövrün adı üçün istifadə olunan termdir. Lakin “Ros” adlı çay mövcuddurki, bu çay Dneprin sağ qolu sayılır. Daha konkret olaraq “Rus” adı termin kimi tarixi ərazi və

dövlətin adı ilə bağlıdır. Çayla əlaqəsi yoxdur. Belə bir fikir varki Rus sözünün həmin Ros adlı çayla əlaqəlidir. Lakin bu fikri hamı qəbul etmir [10.]

Ürəyi Şirindən inciyib,

Rum əzmi ilə sürətlə gedirdi.[5 ,s.140.]

Rum(top.)-Bu ad Roma (Rim) şəhəri ilə romalıların adından yaranmışdır. Şərq qövmləri tərəfindən əvvəl romalılara və onların dövlətinə çevrilmişdir. Bu dövlət Qərb və Şərq dövlətinə bölündükdə isə Rum adı dövlətlərinə verilmişdir. Sonralar şərq imperatorlarının hakim qövmü olan romalılar yunanlarla və onların hakimiyyəti altında olan başqa başqa qövmlərlə birləşib, qədim yunan dilindən əmələ gəlmiş bir dildə danışmağa başladığından Rum adı bu ümumi qövmə və dilə verilmişdir. İskəndər Zülqərneynə bəzən İskəndər Rumi deyilməsi də məhz buradan doğur. Eyni zamanda Şərqi Rum imperatorluğunun idarəsi altında olan bütün məmləkətlər də bu adla adlanır. Həmin məmləkətlərdən biri olan və hazırda Anadolu adlanan yarımada da Rum adlanırdı. Məşhur şair Mövlanə Cəlaləddinə Rumi deyilməsi, qərb səlcuqlarının Rum səlcuqları da adlanması və s, buna görədir [9 , s. 304]

Dahi şair Nizami Gəncəvi “Xosrov və Şirin” əsərindəki toponimləri müxtəlif aspektlərdən yanaşaraq əsəri daha cazibəli etməyə çalışmışdır. Poemada anrtopotoponimlərdən, hidronimlərdən, oykonimlərdən çox istifadə olunmuşdur. Əsərin yarı hissəsini artıq başqa məqaləmizdə işıqlandırmışıq. Gələcəkdə digər əsərlərini tədqiq edərək yeni toponimlər haqqında məlumat verəcəyik.

Nəticə

“Xosrov və Şirin”də çoxlu sayda coğrafi adlar, millət, xalq adları çəkilir. Bura Hindistan, Çin, Əfqanıstan, Rusiya, Balkan Makedoniyası, İtaliya, Orta Asiya, Türkiyə, Pakistan, İran, İraq və s. ölkələrin xalqları daxildir. Şair ayrı-ayrılıqda bütün bu xalqlara aid yaşayış tərzindən, iqtisadiyyatı, inkişaf tarixindən geniş məlumat vermişdir. Ümumi olaraq məqaləmizdə “Xosrov və Şirin” poemasında yer almış müxtəlif ərazilərə aid coğrafi adları tədqiq etmişik.

Poemada demək olarki, daha çox türk toponomik sistemini özündə əks etdirməklə yanaşı, bu adlar tarixilik baxımdan xüsusi elmi əhəmiyyətə malik özlərini əks etdirirlər. Bu əsərdə biz Turan ölkə, Dərbənd, Araz çayı, Xəzər dənizi, Arran, Muğan,Çorum dağı, Cudi dağı, Ərmən eli, Bərdə, Bulqar, Mədain Sasanilərin paytaxtı, Azərbaycan, Şahrud, Kürbasar, Zəngibar, Bağdad, Türkiyə ölkəsi kimi toponomik adlara təsadüf etmişik.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Bayramov. İ. Mustafa. N. Həqiqətin onomostikası. İndiki Ermənistan Respublikası ərazisində tarixi - coğrafi adların dəyişdirilməsi və saxtalaşdırılması. Birinci nəşr, Bakı , ”Şərq – Qərb ”, - 2021. - 463 2.

2. Doğaner S. Mısır, Fiziki və beşeri coğrafiya, s.553-555, Türkiyə Diyanet Vəqfi İslam Ansiklopedisi / İstanbul : TDV İslam Araştırmaları Mərkəzi, - 29. – 2004. - 588 s.
3. Eyvazova. R. Əfqanıstanda türk mənşəli toponimlər. – Bakı : "Elm" , - 1995. – 244 s.
4. Əliyeva. N. "MUCƏM ƏL – BULDƏN" ƏSƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN VƏ QAFQAZ. "Elm və təhsil, Bakı – 2020 . – 424 s.
5. Gəncəvi . N. "Xosrov və Şirin" Trc. Həmid Məmmədzadə, "Elm" nəşriyyatı, - 1981. -370 s.
6. Gəncəvi. N. "Xosrov və Şirin", Trc.Rəsul. Rza, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı, Bakı - 1962. - 354 s.
- İzahlı coğrafi adlar lüğəti. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı. Coğrafiya cəmiyyəti. Coğrafiya institutu. Bakı - 1960. -266 s.
8. O. Q.Özgüdənlı. Rey. Türkiyə Diyanet Vəqfi İslam Ansiklopedisi İstanbul : TDV İslam Araştırmaları Mərkəzi, - c. 35: Resülilər – Sak. – 2008. – 587 s.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/rey--iran>
9. Paşayev. A. "Xəmsə"də işlənən xüsusi adların izahlı lüğəti (Poetik onomastikon) Bakı, - 2013 .- 423 s.
10. Рось <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%8C>
11. Həmdünyan: Nizami Gəncəviyə hədiyyə olunan kəndi.
<https://gencexeber.az/public/tarix/h-md-nyan-nizami-g-nc-viy-h-diyy-olunan-k-nd>
12. <https://az.wikipedia.org/wiki/Gerra>

Айсель Фейзуллаева

ТОПОНИМЫ В ПРОИЗВЕДЕНИИ НИЗАМИ ГЯНДЖАВИ «ХОСРОВ И ШИРИН»

Резюме

Ключевые слова: Низами Гянджеви, «Хосров и Ширин», топонимы, географические названия, сюжет.

В поэме «Хосров и Ширин» упоминается большое количество географических названий, национальностей и народов. Сюда входят народы Индии, Китая, Афганистана, России, Балканской Македонии, Италии, Центральной Азии, Турции, Пакистана, Ирана, Ирака и других стран. Поэт отдельно предоставил обширную информацию об образе жизни, экономике и истории развития всех этих народов. В целом, в нашей статье мы изучили географические названия различных территорий, упомянутых в поэме «Хосров и Ширин».

Можно сказать, что в поэме, помимо отражения тюркской топографической системы, эти названия также приобретают особое научное

значение с исторической точки зрения. В этой работе мы встречали топонимические названия, такие как страна Туран, Дербент, река Араз, Каспийское море, Арран, Муган, гора Чорум, гора Джуди, армянский народ, Барда, Болгар, Мадаин, столица Сасанидов, Азербайджан, Шахруд, Курбасар, Зангибар, Багдад и страна Туркестан.

Aysel Feyzullayeva

**TOPONYMS IN NIZAMI GANJAVI'S WORK
“ KHOSROV AND SHIRIN”**

Summary

Keywords: Nizami Ganjavi, "Khosrov and Shirin", toponyms, Geographical Names, plot.

В поэме «Хосров и Ширин» упоминается большое количество географических названий, национальностей и народов. Сюда входят народы Индии, Китая, Афганистана, России, Балканской Македонии, Италии, Центральной Азии, Турции, Пакистана, Ирана, Ирака и других стран. Поэт отдельно предоставил обширную информацию об образе жизни, экономике и истории развития всех этих народов. В целом, в нашей статье мы изучили географические названия различных территорий, упомянутых в поэме «Хосров и Ширин».

Можно сказать, что в поэме, помимо отражения тюркской топографической системы, эти названия также приобретают особое научное значение с исторической точки зрения. В этой работе мы встречали топонимические названия, такие как страна Туран, Дербент, река Араз, Каспийское море, Арран, Муган, гора Чорум, гора Джуди, армянский народ, Барда, Болгар, Мадаин, столица Сасанидов, Азербайджан, Шахруд, Курбасар, Зангибар, Багдад и страна Туркестан.

***Rəyçi:** Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru **Rəna İskəndərli**
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.*